NOTE LINGVISTICE, PE BAZA VOLUMULUI *ROMÂNII DIN BULGARIA*, *TIMOC*, I

IULIA MĂRGĂRIT

În cele ce urmează, prezentăm un grupaj de termeni întâlniți în volumul *Românii din Bulgaria*, Timoc, I, recent apărut: 2010. Întrucât respectivii termeni sunt extraşi dintr-o singură sursă, în trimiterile de rigoare, din notele de mai jos, pentru a evita repetiția, ne limităm, în general, la indicarea localității şi a paginii corespunzătoare. Mai adăugăm faptul că în glosarul aferent volumului figurează numai câțiva dintre termenii selectați: *acrecări, căţeluş* şi *stoacă*, de altfel tratați neconvingător.

ACÓNIA. Termenul semnifică „ac mare (de cusut)": *Cu **acónia** în pâine, în felia de pâine, a înfipt **acu*** (Deleina, 43). La analiză, identificăm *aconi* „idem", derivat specific graiurilor bănățene prin formant (*-oni* = *-oi*), dar cu o secvență terminală atipică. Semnalăm faptul că în Timoc s-au infiltrat multe elemente lexicale vestice, *nat*, în expr. *tot ~-ul* „tot omul", *oară* „păsări de curte", *pingă* „pe lângă", *sobă* „cameră", *tuna* „a intra" etc. şi că situația se explică prin poziția geografică a comunităților româneşti din Timoc (Bulgaria) la confluența dintre graiurile dacoromâne vestice şi cele sudice. Pentru *aconia*, formație aberantă în cadrul sistemului lexical românesc, propunem o explicație plauzibilă, în cazul românilor bilingvi, prin contaminația cu bg. *игла* „ac", în urma căreia ar fi putut apărea o creație „hibridă", reflex al interferențelor româno-bulgare.

ACRECĂRI. Termenul a fost inclus în glosarul volumului, cu următorul semantism „agățători (inele de metal sau lemn) prinse în tavanul casei sau de o grindă pentru a se agăța leagănul copilului". În textele selectate şi organizate tematic din acelaşi volum găsim următorul pasaj ilustrativ pe care îl putem confrunta cu definiția citată: *Luică a fost frumoasă, țesută, aveam la casă de-l legam. Când ne duceam la loc* [câmp], *aveam nişte **acrecări** şi-l legam la **acrecări**, legam luica la **acrecări*** (p. 49).

Evident, definiția din glosar are în vedere accesoriile din locuință, fixate în tavan pentru a agăța *luica* [= leagănul] copilului. La câmp, după cum se relatează în text, părinții se descurcau altfel, pentru că acolo aveau *acrecări*. Cuvântul pare analizabil în prepoziția *a*, de altfel atestată anterior (v. TD – Bulg., Gl. s.v.) şi *crecări*, potențial derivat colectiv de la *creacă, creci*, atestat în volum (*creacă*), dar şi în NALR – Olt., h. 524, cu răspândire generală pe teritoriul Olteniei. Derivatul cu *-ar* se înscrie în seria formațiilor denumind pomi fructiferi *cireşar, cireşer*

FD, XXX, Bucureşti, 2011, p. 181–188

BDD-A15313 © 2011 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 00:13:25 UTC)

(v. NALR – Olt., Pl. 42) pentru a exprima pluralitatea, din punctul de vedere al fructelor respective (*cireş**ar*** = *cireş* care are, face *cireşe*). În cazul copacilor, arbuştilor, sufixul imprimă derivatului aceeaşi pluralitate, dar de … *crăci, crăcane* > *crăcănar* (NALR – Olt., h. 773), *tufe* > *tufar*. Şi în dreapta Dunării au fost atestate astfel de formaţii: *curpenar* „arbust, plantă agăţătoare ale cărui mlădiţe numite *curpeni* se încolăcesc de alte plante”: *Îl lepădă-n recă să-l înece* [copilul] *şi când l-a băgat în recă, a fost niscai **curpenari**, nu cade în recă* (Nestorescu, *Românii*, 87). După modelul citat, sau altul similar, *crăcar, crăcare*, cu un potenţial plural *crăcări* „cracă cu multe ramificaţii (*crăci*)” ar fi putut apărea, ca derivat, de la *creacă*. Prin multitudinea de *crăci*, acesta oferea posibilitatea de atârnare, de agăţare, iar gramatical, raportul se exprimă cu prepoziţia *a*. Prin urmare, *luica* s-ar fi putut agăţa **a crăcar*, construcţie care, în cele din urmă, ar fi dus la aglutinare, ca multe altele (*a vale* > *avale, în* ~, v. *Gl. Munt.*, *a moi* „la muiat” > *amoi, în* ~ v. *Gl. Olt.*) şi la apariţia unui nou termen, *acrăcar(e)*, pl. *acrăcări*, cu var. *acrecări*: *legam luica **la acrecări***.

APROSTÍ. Cuvântul-titlu reprezintă un verb, notat într-un text cules din localitatea Bregovo: *Pe masa aia era pâine, pe pâinea aia era o ţâră sare şi paar de vin şi de apă, dulcеţuri, ca să mă **aprostească** mama mea. Şi am ieşit din casă şi m-**aprostiră** acolo* (*Timoc*, 78). Textul reproduce un moment din ceremonialul nunţii, cel în care mireasa îşi cere iertare de la părinţi. Verbul folosit în acest caz, este cel din limba bulgară *prosti* (*refl.*) < bg. *простя́*, asamblat într-o construcţie prepoziţională învechită: *a se prosti **a** ...* „a-şi cere iertare de la ...”. Ca şi în alte cazuri (*a rupe **a** bucăţi* > *arupe; **a** trage* [fumul] *în piept* > *a atrage* – Ucraina), prepoziţia postpusă este „absorbită” în antepoziţie ca preverb: *aprosti*. În conformitate cu regimul derivatelor cu *a-*, de a circula în paralel cu variantele simple, nici acest caz nu face excepţie: *Şi puneam mâna peste a lui şi spuneam: „**Prosteşte-mă**, tată”! Că eu plec din casa lor. Şi el zicea „De la mine **prostită**, de la Dumnezeu blagoslovită!* (*ibid.*).

Am semnalat verbul *aprosti*, întrucât atestarea lui constituie un argument pentru vitalitatea formantului *a-* în graiurile comunităţilor româneşti din afara ţării. Tot la românii din Bulgaria au fost atestate anterior astfel de derivate *amuncă* „cu greu, cu chin” (Nestorescu, *Românii timoceni,* glosar); *acăra* „a căra”, *alăsa, aprinde* „a prinde”, *apune* „a pune”, *ascoate, avărsa, avedea* (TD – Bulg., Gl. s.v.). Aceeaşi situaţie se-ntâlneşte şi la românii din Ucraina la care am întâlnit derivate inedite de la teme din grai sau împrumutate (neologice): **apăretari** „ţol ţesut pentru a fi pus **a părete**”, dar şi **astroi** < *a* + *stroi* „a construi” (*Graiuri româneşti de la est de Nistru*, *Glosar* s.v.).

ARÁNGĂTUL. Notat în comunitatea românească din Bregovo, semantismul acestuia, „clopot”, rezultă din context, spre satisfacţia cititorului, pentru că, chiar dacă volumul beneficiază de un glosar, termenul nu figurează acolo: *Dacă a murit astăzi, vine clopotaru şi bate **arangătu*** (Drujba, 90). Analizabil până la un punct, în structura cuvântului inedit recunoaştem *arâng*, din aceeaşi zonă, dar şi de pe celălalt mal al Dunării (v. DGS s.v.), cu care, de altfel, termenul discutat este

BDD-A15313 © 2011 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 00:13:25 UTC)

sinonim, însă şi cu *clopot*, după cum se poate observa în celelalte texte din alte localităţi: ***Arângu**: **să trage clopotu*** (Rabrovo, 90). ***Arângu bate**, zice că a murit cineva* (Florentin, *ibid.*). *Dacă **moare** cineva, **bate clopotu** la biserică* (Gânzovo, *ibid.*). *Să **trage arângu** şi lumea află că a murit omu* (Gumătarţi, *ibid.*). *Când moare se **trage clopotu**, care e diferit ca de sărbători* (Drujba, *ibid.*).

Relaţia de sinonimie *arâng, clopot*, paralelismul expresiilor dezvoltate: *se trage clopotul / ~ ~ arângul; bate clopotul / ~ arângul* a dus, în cele din urmă, la suprapunere terminologică şi încrucişare de felul contaminaţiei *arâng* + *clopot*, cu un posibil rezultat: *arângot*, perfecţionat fonetic, ulterior, nu numai în partea finală: *arângăt* > *arăngăt*.

De la *arangăt*, prin afereză, s-a creat varianta *rangăt*, atestată în aceeaşi zonă: *Da' nainte* [în vinerea Paştelui] *şedea lumea de cu seara şi la 12 să bătea **rangătu**, cum îi zice, clopotul, şi ocolea biserica cu popa, cântând acolo* (Drujba, 150).

ASCULTĂTÓR. Numele de agent anunţat nu ridică probleme de origine, fiind tratat în dicţionare cu menţiunea „înv." ci, exclusiv, de semantism. Semnificând odinioară „care este în subordinea, sub ascultarea cuiva" (v. CADE s.v. 2.; cf. s.v. *asculta* 2.), termenul supravieţuieşte, astăzi, în graiul minoritarilor români din Bulgaria, în nomenclatorul nunţii. Recent, el a fost notat cu următoarele înţelesuri: 1. „cel care invită la nuntă" (se mai numeşte şi *cumnat de mână*): *Cumnatu cel de mână, **ascultători*** (Drujba, 74). *Se pune cumnat de mână copilaş, rudă la mireasă sau la ginere, **ascultători*** (Grăţcov Colibi, 74). ***Ascultătoru** să zice la ăla care pleacă cu rachiu. Şi dă la toată casa să bea din sticlă ori ulcior. Şi la praznic, când s-a chemat, iar cu ulcioru să cheamă. Spun „Bună ziua, am venit să vă chemăm la nuntă la cutare!"* (Grăţcov Colibi, 72). 2. „nuntaşi din alaiul miresei, în serviciul acesteia": *Dimineaţa întâi şi-întâi să duc să ia mireasa: Ai miresei, care sunt **ascultătorii**, închid poarta şi cer bani să plătească ginerele* (Grăţcov Colibi, 77). 3. „persoane (rude, apropiaţi, prieteni) care asigură pregătirea nunţii": *Se adună **ascultătorii** care încep să gătească, care dau veste la lume. Se adunau la ginere. Şi la mireasă, rudele la mireasă* (Drujba, 76).

Perpetuarea unui arhaism, prin „reîncărcare semantică", se înscrie în linia altor situaţii similare: *stolnic* (*stolnicar*) în graiurile munteneşti şi nu numai. Transferul de domeniu reprezintă o valorificare a termenului care desemna un rang boieresc, odinioară, iar astăzi, „persoane cu diferite atribuţii la nuntă" (v. *Gl. Munt.* s.v.).

BANDACHÍE. Semnificând „alai, grup (zgomotos)", *bandachie* reprezintă un termen absent din dicţionare şi glosare: *Puneam mâna ... peste mâna lui şi spuneam „prosteşte-mă, tată!" Că eu plec din casa lor. Şi el zicea „De la mine prostită, de la Dumnezeu blagoslovită, pe aur şi pe argint să mergi!" Şi de trei ori făceam aşa. Şi de acasă plecarăm cu **băndăchia** aia până la biserică* (Bregovo, 78).

Pentru a explica *bandachie*, îl corelăm cu un alt termen, atestat în aceeaşi localitate, *bandagii* „lăutari": *Cânta **bandagiii**, veniseră acolo la mine şi cântară, dară eu am şezut pitulată în sobă* (*ibid.*, 76). La rândul lui, derivat de la *bandă* „taraf", cu sufixul de origine turcă *-giu*, numele *bandagiu*, „muzicant, trompetist" constituie baza unui nou derivat cu suf. *-ie*: *bandaghie* > *bandachie*, prin disimilare

BDD-A15313 © 2011 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 00:13:25 UTC)

surdă / sonoră, respectiv, [d] – [ģ] > [d] – [ķ]. În descendența propusă (*bandă* > *bandagiu* > *bandaghie* > *bandachie*), derivatul, prin raportare la bază, (cf. *bandă* – *bandachie*) a câştigat o anumită transparență lexicală, prin evocarea imediată a structurii, adică a membrilor componenți dintr-un astfel de grup: *bandagiii*.

BÚRTĂ. Cuvântul-titlu a fost notat în mai multe localități din Timoc, cu un semantism nesemnalat până în prezent. Faptul s-ar putea explica printr-un fel de „ricoşeu" al relației semantice dintre cei doi termeni anatomici: *burtă – inimă*. Până în prezent, se cunoştea numai accepția specială a termenului *inimă* „stomac, burtă", pe care, după DA, limba română ar fi moştenit-o din lat. *cor* şi ar fi consolidat-o după bg. *сърце*: *Mă roade la **inimă** de foame ce mi-e* (Creangă, *Poveşti*, 259). *Râseră până se ținură cu mâna de **inimă*** (Ispirescu, *Legende*, 248). Noul semantism apare conturat indubitabil: *Mie îmi muri mama şi eu eram în cor la biserică şi mi se bătea **burta**, sărea în sus, tot partea a stângă* (Gânzovo, 89). Indicațiile de funcționare şi poziționare a organului, situat „în partea stângă", exclud vechea accepție: *O lumânare lungă, o făcea ocol, ocol şi i-o punea pe **burtă*** (*ibid.*, 94). [Statul = lumânarea cu acest nume] *să pune pă **burtă** şi arde pă tot timpu* (*ibid.*). Alte răspunsuri pun în evidență noua semnificație a termenului: [Statul] *se aprinde şi să pune pe **piept*** (Grațcov Colibi, 94). [Acelaşi: statul] *Să pune pă **piept**, la biserică, s-ardică şi s-ardică şi s-aprinde* (Deleina, 94).

Cu aceeaşi extensiune semantică, termenul a fost atestat anterior. Dacă într-un exemplu precum este acesta: *Morții i-a-mboldit în **burtă** c-un acoi* (TD – Bulg., Gl., s.v. 2.) s-ar putea suspecta noul înțeles, datorită ambiguității, deşi la „dresul" mortului *inima* şi, prin urmare, *pieptul* se are în vedere şi nu *stomacul* (= *burta*), în următorul, modificarea se impune cu forța evidenței: *Cu o vorbă eu aşa zic că sântem nepoți dă români, că când cântă cântecu rumân te-nțeapă aici în **piept**, în **burtă*** [...]. *Noi obicim* [sântem obişnuiți] *pă Bulgaria, c-aicea sântem născuți, aicea am trăit, toate alea ne este legat, ama când cântă cântec bulgăresc nu te-nțeapă-n **burtă** cum te-nțeapă cântecu românesc* (TD – Bulg., Gl., s.v. 1.). Fiind vorba despre o emoție artistică, efectul acesteia este în legătura directă cu partea anatomică numită *piept*, unde se află *inima*, noul semantism al termenului *burtă*.

BUŞI. Apare la românii din Bulgaria ca un cuvânt necunoscut, prin formă şi prin înțeles, la nivelul dacoromânei: *Se dă la Paşti şi la Sf. Gheorghe se dă oră* [horă] *de pomană. Se fac **buşi*** [floricele de porumb] *şi se cumpără bomboane* (Grațcov Colibi, 109). Pentru explicarea acestuia, ne folosim de un text auxiliar în care se menționează un alt termen: *La noi să spun **berbecéle**, se fac din porumb şi să pun pe căciulă* (Florentin, 126). În consecință, am presupus un derivat sinonim, tot diminutival, de la aceeaşi bază: *berbecuşi*, de la care s-ar fi contras varianta abreviată *buşi*. Nu excludem faptul că reducerea atât de drastică a cuvântului să fi aparținut copiilor, tocmai pentru că aceştia apreciază produsul şi folosesc cuvântul, chiar de la vârste fragede, când încă nu vorbesc bine.

CADORÉSC. Verbul cu această unică atestare a fost înregistrat în localitatea Drujba. Ne-a reținut atenția şi îl discutăm din punctul de vedere al creării.

BDD-A15313 © 2011 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 00:13:25 UTC)

Transparența lexicală a structurii fonetice, până la un punct, permite decriptarea termenului, chiar şi fără sprijinul textului, acesta putând să fie considerentul neintroducerii în glosar şi al rezolvării „la fața locului”: *După ce vine de la bolniță, chemăm oameni mulți, facem banchet şi mâncăm şi bem. La o săptămână* ***cadoresc*** [dăruiesc] *la copil care ce are. Bani aruncă pe frunte*. (Drujba, 53). Pe baza aceleiaşi transparențe, presupunem că verbul a apărut fie prin contaminație între numele din *a face cadou*, expresie pe care minoritarii români, mai mult sau mai puțin riverani, au putut s-o împrumute din partea stângă a Dunării, în relațiile cu românii din țară, şi verbul *dări* < bg. *дарѝ*, evident cu acelaşi înțeles, ca şi expresia citată, fie, mai degrabă, prin simpla corelare sau raportare expresie / verb. Semnificativ este faptul că acelaşi termen figurează, într-o atestare anterioară (*Gl. Dobr.* / pct. 874, Tulcea), din stânga Dunării, Dobrogea, provincie, prin al cărei specific de interferențe româno-bulgare, etimonul propus pare plauzibil.

CĂȚĂU, DULC. Ca variantă inedită de la *căță̆l* (în rostirea locală) „cățel”, cuvântul *căță̆u* figurează în textele selectate, dar nu şi în glosar: *Am cumpărat o cutie, ştii, de* ***dulciuri****, că la noi sânt* ***multe dulce****. Şi cum am lăsat acolo* ***dulciurile*** [pe mormânt] *şi p-urmă am dat cu o tămâie şi după aia, când m-am întors,* ***un dulc*** *de acolo lipseşte. Chiar se vede că cineva a luat, chiar lipseşte! Nu pot să-mi dau seama cum s-a-ntâmplat treaba asta. Nu a trecut nimeni pe acolo, un* ***căță̆u*** [cățel] *ceva, nici pisică* (Bregovo, *Timoc*, 116).

Pentru crearea termenului *căță̆u*, presupunem derivarea regresivă din pluralul dialectal *căță̆i*, după un potențial model de felul *bordeu, bordei*. În aceleaşi texte apar multe alte cazuri asemănătoare, de regularizare fie pentru categoria numerică, fie din punctul de vedere al fonetismului: *câlțiu*, singular neobişnuit, creat din *pl. tant. câlții*: *Înfige cuțitele, aprinde* ***câlțiu*** *şi dă foc la mormânt* (Gânzovo, 117); *bojiu* < *boji*: *Ne rupea mama* ***boji*** *şi îi punea aşa, de aici* [probabil a fost un gest de indicare = de la brâu în sus] *drâşca, în vale*[1] ***boju*** *şi mă lega cu un colan* [= cordon] (Bregovo, 154).

Cel de-al doilea termen, din titlul notei, **dulc**, absent, la rândul lui din glosar, reprezintă o creație similară, ca modalitate de creare. Pluralului *dulce* i s-a atribuit un nou singular, obținut *ad hoc*, ca în relațiile *cuc – cuci, nuc – nuci* etc.

CĂȚELÚȘ. În glosarul volumului, cuvântul figurează cu semantismul 1. „parte, bucată din ceva”. 2. „pui de cățel”. Prima accepție am identificat-o pe baza textelor: *Se arde în biserică şi la şase săptămâni, până îl tămâiem, joi şi sâmbăta. Vine cu ea de la biserică şi se bagă în casă. Se taie din ea, se fac patruzăci. Şi patruzăci de zile*, [cei] *din casă se duc să tămâie pe mormântu mortului cu câte un* ***cățeluş*** *din lumânarea asta* (Gânzovo, 94). Sintagma, *un* ***cățeluş*** *din lumânare*, o raportăm la potențiala bază *căpețel* s.n., diminutiv de la *capăt*: ***Căpețelul*** *de lumânare stă în gâtul garafei* (Eminescu, *Nuvele*, 44 – v. DA s.v. 8). Prin sufixare,

[1] Paparuda era costumată astfel: până la brâu cu o hăinuță obişnuită (cf. *drâşca*, împrumut din bulgară cu acest sens, dar, în glosar, dintr-o eroare nereperată, cu sensul „mâner”), iar *la vale* (locuțiune adverbială „în jos”, nu numai pentru relief!), urmau frunzele de boz.

BDD-A15313 © 2011 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 00:13:25 UTC)

căpețel > *căpețeluş*, capătă un corp fonetic, destul de incomod, datorită lungimii. De aceea s-a recurs, probabil, la redimensionarea prin haplologie: *căpețeluş* > *căţeluş*. A rezultat un termen omonim cu forma diminutivală de la *căţel* > *căţeluş*, astfel încât în glosar apare un singur termen 1. „parte, bucată ...”; 2. „pui de căţel”. Pentru sensul 2., remarcăm posibilitatea gramaticală de explicare a derivatului, mai puţin, biologică! Semantismul şi contextele total diferite nu fac omonimia intolerabilă, fapt ce nu presupune comasarea lor, ci, dimpotrivă repartizarea „în *căţeluş*”, diminutiv de la *căţel; căţeluş*[2], diminutiv de la *căpețel*, „parte, bucată ...”.

PROSTICIÚNE. Cuvântul-titlu, neatestat până în prezent, constituie un deverbal cu analiza *prosti* „a ierta” < bg. *простя́* + suf. *-iciune*. Întrebarea firească ar fi de ce anume formantul în cauză în relaţie cu verbul *prosti*? Răspunsul îl găsim în textele culese din localitatea Grațcov Colibi: *Şi naşu pune aşternut jos şi pune căpătâie şi naşu cu naşa şed pe căpătâie. Da ginerele cu mireasa îngenunche înaintea lor, Şi naşu întreabă aşa „Ce ceri, fină, la mine?” „Iertăciune şi* ***prosticiune****!”* (*Timoc*, 79).

Fiind o formaţie analogică, *prosticiune* urmează întocmai modelul preexistent în limbă, sub impulsul căruia a fost creat. Am putea presupune că el constituie un caz de solidaritate lexicală (cf. Coşeriu 2005, 45), căci în afara acestui dublet, probabil că nu se întrebuinţează.

RĂSCRÚCIUMURI. Este vorba despre un termen absent din glosarele şi dicţionarele limbii române. În complexul sonor al acestuia recunoaştem „punctul de pornire” *răscruce*, s.f. pl. *răscruci*, care, fără îndoială s-a încrucişat cu un sinonim, după toate probabilităţile *drum(uri)*. Menţionăm că şi formal ar exista o trăsătură comună, prin schimbarea de gen a termenului de bază *răscruce* s.f., var. *răscruci* (art. *răscruciul*), pl. *răscruciuri*. Probabil, noul plural constituie detaliul care a înlesnit contaminaţia sinonimică discutată: [Preotul] *citeşte întâi în casă, pe urmă citeşte la tot* ***răscruciul*** *şi, pe urmă, în grobişte, în deal. Şi când pleacă în deal, la câte* ***răscruciumuri*** *este, la toate* ***răscruciuri*** *citeşte* (Balei, 100).

SCÂRŢÓICI. Formaţie neatestată până în prezent, *scârţoici* s.f. pl. „viori, lăute” a fost înregistrat în localitatea Deleina: *Da la Ispăsuică şi la Paşti, ne suiam aicea în deal, era aicea un parc şi venea ţigani cu* ***scârţoici****, bumbacuri* (?) *făceam, jucării la copii, iar aşa muzica cânta până la ziuă şi ne-am veselit* (*Timoc*, 165). Termen peiorativ (cf. *scârţâi*) „a cânta prost la vioară” – v. CADE s.v. 2., SDLR, DM, DEX s.v.), *scârţoaică* a fost creat, probabil, prin schimbare de sufix de la *scârţâitoare*, de pildă, „jucărie care scoate sunete ascuţite, cârâitoare” (v. DLR s.v. II.1.), dată fiind incompatibilitatea temă verbală / afix.

Termenul nu a fost inclus în glosarul volumului.

STOÁCĂ. În glosarul volumului *Timoc*, I, cuvântul anunţat figurează cu accepţiile 1. „marfă”. 2. „animal”. În textele selectate am întâlnit, exclusiv, cel de al doilea înţeles: *Salcă pune, la Ghiorghiov deni, Sfântu Gheorghe. Atuncea punem*

BDD-A15313 © 2011 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 00:13:25 UTC)

la uşi şi la porţile toate, că aşa e obiceiu, pentru recoltă, să avem iezi, să avem şi miei, să avem şi ***stoacă*** (Drujba, 141). Cu celălalt sens, termenul a fost înregistrat în cercetările anterioare: *Acum era un târgoveţ şi el a umblat în târgovie* [negustorie, comerţ] *câte o lună şi el, unde a trecut, a cumpărat* ***stoacă*** (Nestorescu, *Românii timoceni*, 87). *I-adusese încă* ***stoacă*** *acolo la magazin* (TD – Bulg., Gl. s.v. 2.).

În privinţa semantismului, care ne preocupă în cazul de faţă, sensul „marfă”, dar şi cel colectiv „animale”, se explică, fără probleme, din împrumutul bulgar *стока*. Pentru *stoacă* s.f., semnalăm un semantism paralel în raport cu *marfă / marhă*, curent în graiurile din Banat, evident, cu ambele accepţii, dar în ordinea 1. „animal”, 2. „marfă”, aşa cum a avut loc evoluţia de sens, determinată şi condiţionată de evoluţia societăţii. Paralelismul se motivează prin faptul că în volumul *Timoc*, I, apar câteva lexeme specifice ariei vestice: *nat*, în expr. *tot ~-ul* „tot omul”, *acon* „ac mare, acoi”, *sobă* „cameră”, *tuna* „a intra” (v. *supra* **Aconia**).

Chiar dacă este vorba de evoluţii semantice independente în cele două limbi, respectiv, româna şi bulgara, identitatea cazurilor în discuţie constituie argumente de sprijin pentru fiecare dintre ele, susţinând plauzibilitatea glisării semantice „animal, vită” către „marfă”.

De altfel, în cercetările precedente a fost notată, pentru înţelesul comentat „vite”, şi varianta *stucă*, în aceleaşi comunităţi româneşti: *Aia* [mireasa] *care-a umblat cu alţii nu merge la* ***stucă****, la limic* [=nimic] (TD – Bulg., Gl. s.v. *stoacă*).

ŢÂRICHEÁLĂ. Întâlnit în corpusul de texte, termenul *ţârichează* [fig.] „masă oferită la naşterea copilului” ridică, în principal, probleme de formare, mai degrabă decât de semantism: *Povoiniţă* [= trataţie, masă dată acasă] *eh ... păi am făcut* ***ţârichează*** (un pic). *Cu vreo cinci-şase inşi, c-aşa-i obicei că s-a rodit* (Gomutarţi, 53). Paranteza adjuvantă, după cuvântul în discuţie, a fost plasată de către autori pentru a veni în sprijinul cititorului neavizat, ceea ce şi înţelegem de fapt: petrecerea, masa, invitaţii, totul a fost „la scară redusă”. Ca mod de formare, creaţia analizabilă, de altfel (*ţârică* + suf. *-eală*), dar „nesustenabilă” din punctul de vedere al compatibilităţii: temă nominală + afix verbal, mai curând, formaţie analogică, este confirmată de textele culese din aceeaşi zonă, pentru această ipoteză: [Pentru *prânz* = un anumit tip de pomană] *gătim* ***găteală****, cinii cu mâncare atuncea dăm la lume de bogdaproste, capete, colaci de al mort. La prânz dai numai* ***găteală****. Da la pomană cumperi şi masă şi dănănăi* [= vase, accesorii] *acolo ce se pune pe masă* (Balei, 103). În *găteală* recunoaştem un virtual model analogic pentru *ţârichează*. Pentru că acţiunea de pregătire a preparatelor pentru masă s-a desfăşurat sub semnul cantităţii minime, s-a creat *ad hoc* şi termenul care să exprime proporţiile corespunzătoare ale petrecerii.

BDD-A15313 © 2011 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 00:13:25 UTC)

ABREVIERI BIBLIOGRAFICE

CADE	I.-Aurel Candrea – Gh. Adamescu, *Dicţionarul enciclopedic ilustrat*. Partea I: *Dicţionarul limbii române din trecut şi de astăzi* de I.-Aurel Candrea. Partea II: *Dicţionarul istoric şi geografic ilustrat*, de Gh. Adamescu, Bucureşti, Editura „Cartea Românească” [1926–1931].
Coşeriu 2005	Eugeniu Coşeriu, *Limba română – limbă romanică. Texte* manuscrise, ediţie îngrijită de Nicolae Saramandu, Bucureşti, Editura Academiei Române.
DA	Academia Română, *Dicţionarul limbii române*, Bucureşti, 1913–1948.
DEX	*Dicţionar explicativ al limbii române*. Ediţia a II-a. Bucureşti, 1986 (Academia Română. Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan”), Bucureşti, Editura Academiei Române.
DGS	*Dicţionarul graiurilor dacoromâne sudice*, coordonator Maria Marin, volumul I, Literele A–C, 2009, Bucureşti, Editura Academiei Române.
DLR	Academia Română, *Dicţionarul limbii române* (DLR). Serie nouă, Bucureşti, 1965 şi urm.
Gl. Dobr.	*Glosar Dobrogea* de Paul Lăzărescu şi Nicolae Saramandu în *Texte dialectale şi glosar. Dobrogea*, de Paul Lăzărescu, Victorela Neagoe, Ruxandra Pană, Nicolae Saramandu, 1987.
Gl. Munt.	*Glosar dialectal. Muntenia*, de Maria Marin, Iulia Mărgărit, Bucureşti, Editura Academiei Române, 1999.
Gl. Olt.	*Glosar dialectal Oltenia*, întocmit sub conducerea lui Boris Cazacu, de Galina Ghiculete, Paul Lăzărescu, Nicolae Saramandu şi Magdalena Vulpe, Bucureşti, Editura Academiei Române, 1967.
Iovan, *Dicţ.*	Tiberiu Iovan, *Dicţionar bulgar-român*, Bucureşti, Editura Ştiinţifică, 1994.
NALR – Olt.	*Noul Atlas Lingvistic pe Regiuni. Oltenia*. Vol. I–V, întocmit sub conducerea lui Boris Cazacu, de Teofil Teaha, Ion Ionică şi Valeriu Rusu, Bucureşti, 1967–1984.
Nestorescu, *Românii timoceni*	Virgil Nestorescu, *Românii timoceni din Bulgaria*. Grai. Folclor. Etnografie, 1996.
TD – Bulg., Gl.	Victorela Neagoe, Iulia Mărgărit, *Graiuri dacoromâne din nordul Bulgariei*. Studiu lingvistic. Texte dialectale. Glosar, Bucureşti, Editura Academiei Române, 2006.
Timoc, I	*Sărbători şi obiceiuri*. Răspunsuri la chestionarele Atlasului Etnografic Român, *Românii din Bulgaria*. Volumul I, *Timoc*, de Emil Ţârcomnicu, Ionuţ Semuc, Lucian David, Adelina Dogaru, Cristina Mihală. Coord. Emil Ţârcomnicu, Bucureşti, Editura Etnologică, 2010.

Institutul de Lingvistică
„Iorgu Iordan – Al. Rosetti”, Bucureşti

BDD-A15313 © 2011 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 00:13:25 UTC)